

GERHARD NEWEKLOWSKY

ZILJSKO NAREČJE NA BISTRICI IN V STRAJI VASI

COBISS: 1.08

V prispevku opisujemo glavne posebnosti slovenskega ziljskega narečja v koroških občinah Bistrica na Zilji in Straja vas. V narečju najdemo prosti tonemski naglas, umik dolgega cirkumfleksa, bogat inventar naglašanih samoglasnikov, akanje (*o > a*). Inventar nenaglašanih samoglasnikov je močno zmanjšan. Ustnika *b* in *v* sovpadata, mehkonebniki se palatalizirajo pred sprednjimi samoglasniki. Ohranja se slovenska morfologija, slovar je arhaičen.

Ključne besede: ziljska slovenščina, bistriški govor, sociolingvistična situacija, fonetični razvoj

The Slovenian dialect of Feistritz an der Gail (Bistrica na Zilji) and Hohenthurn (Straja vas)

This article describes the main linguistic features of the Slovenian Gail Valley dialect in the municipalities of Feistritz an der Gail (Bistrica na Zilji) and Hohenthurn (Straja vas). The dialect is characterized by free tonemic stress, a later accent shift, a rich vowel system, vowel reduction in unstressed syllables, and change of short stressed *o* to *a*. The consonants *b* and *v* merge, and the velars undergo the later Slovenian palatalization. Slovenian morphology is preserved, and the lexicon is archaic.

Keywords: Gail Valley Slovenian, Bistrica subdialect, sociolinguistic situation, phonetic development

1 BISTRISKO NAREČJE

Ziljsko narečje je najbolj zahodno slovensko narečje na severni meji slovenskega jezikovnega območja. Razprostira se po koroški Ziljski dolini od Podkloštra (Arnoldstein) proti zahodu skoraj do Šmohorja (Hermagor) in proti jugu v Kanalsko dolino v Italiji in Sloveniji (Grafenauer 1905: 196; Ramovš 1935: XXXI–XXXII; prim. tudi karto Logar – Rigler 1993, ki je z dopolnili ponatisnjena v SLA 1.1: 11). Ramovš (1935, karta) je načrtno mejo proti rožanskemu narečju nekako na višini Beljaka, kar ustreza tudi opisu Paulsena (Paulsen 1935, karte) in karti Logar – Rigler 1993. V zadnjih letih sta nastali dve monografiji o ziljskem narečju, in sicer

Prispevek je bil predstavljen na simpoziju *Slavistika v prostoru Alpe-Jadran: metode raziskovanja slovenskih narečij / Slawistik im Alpe-Adria-Raum: Methoden der slowenischen Dialektforschung* 29. oktobra 2015 na Univerzi Alpe-Adria v Celovcu v okviru praznovanja štiridesetletnice slavistike na tej univerzi.

Pronk 2009, ki je podal obsežen opis najbolj zahodnega govora ziljščine (Brdo in Potoče), in Neweklowsky 2013 o bistriškem narečju.

Prvo natančno razčlenbo ziljskega slovenskega narečja je opravil Paulsen, ki od zahoda proti vzhodu razlikuje šest skupin govorov (Paulsen 1935: 12–15). Naša raziskava se omejuje na bistriško narečje v občinah Bistrica na Zilji (661 prebivalcev) in Straja vas (813 prebivalcev). V SLA 1 je Bistrica na Zilji opredeljena kot točka 4. V obeh občinah znaša delež slovenskega prebivalstva okoli 8 %. Leta 1890 je Bistrica na Zilji imela še 815 prebivalcev, Straja vas pa 1449; danes je tendenca padajoča (prim. Neweklowsky 2013: 21–22).

Vemo, da je delež slovenskega prebivalstva na Koroškem leta 1880 znašal skoraj 30 odstotkov, pri čemer je treba upoštevati, da je bila Koroška do konca prve svetovne vojne nekoliko večja kot danes. Število Slovencev se je do danes nenehno zniževalo. Zadnji podatek štetja jezikov iz leta 2001 znaša 12.554 Slovencev, kar predstavlja samo 2,4 % koroškega prebivalstva. Klasičnega popisa prebivalstva, v katerega bi bilo vključeno tudi spraševanje po jeziku, ni več (Ibounig 2011).

2 DOSEDANJE RAZISKAVE ZILJSKEGA IN BISTRISKEGA NAREČJA

Začetek sodobnega znanstvenega opisovanja slovenskih narečij in govorov na Koroškem sega v čas ruskega slavista Izmaila Ivanoviča Sreznjevskega in koroškega Slovence Urbana Jarnika. Sreznjevskega je ruska vlada v letih 1839–1842 poslala na raziskovalno potovanje po slovanskih deželah, večinoma v habsburški monarhiji, da bi se pripravil za stolico slovanske filologije v Harkovu, kjer je bila ena od štirih starih univerz ruskega carstva (Neweklowsky 2007). Tedaj je Sreznjevski obiskal tudi Kranjsko in Koroško. Kot vemo iz njegovih pisem materi, se je maja leta 1841 dva dni mudil na Bistrici na Zilji in v Šentjurju (danes del občine Čajna), v Možberku je obiskal tudi župnika Urbana Jarnika (Neweklowsky 1996: 25). Med svojim potovanjem je napisal prvi pregled slovenskih narečij sploh, ki ga je poslal v Rusijo, kjer je bil istega leta natisnjen (Sreznjevski 1841, posebej o ziljskem narečju str. 156–157). Med drugim ugotavlja, da se polglasnik v ziljščini pojavlja na enakih mestih kot v gorenjščini in dolenjščini (kar velja le za kratki polglasnik), omenja akanje nenaglašanih samoglasnikov, diftongizacijo dolgega *e*-ja in *o*-ja, ostanek nosnega izgovora praslovanskih nosnih samoglasnikov v treh primerih, nadalje končnico *-y* (kar očitno pomeni sredinski samoglasnik *a*) imenovalnika samostalnikov ženskega spola (*bukwy*) in prve osebe množine v sedanjiku glagolov (*damy*). V konzonantizmu omenja izgovor *w*-ja, prehod *m* v *n* na koncu besede, izgovor »trdega« *l*-ja (kar pomeni *w*), ohranitev *čr*, *dl* in *šč*, mlajšo palatalizacijo mehkonebnih soglasnikov *k g h* v *č j š*, iz besedotvorja navaja predpono *vy-*, v oblikoslovju končnico *-e* mestnika ednine samostalnikov moškega spola z drugo palatalizacijo in na koncu oblike pogojnika.

Kot že navedeno, je Sreznjevski obiskal Urbana Jarnika v Možberku. Mogoče je, da je Jarnik seznanil Sreznjevskega s svojim domačim govorom. Zato se

ne čudimo, da se Jarnikov opis ziljskega narečja (Jarnik 1842: 54–56) v bistvu ujema z opisom Sreznjevskega. Pri obeh avtorjih najdemo stavek *Ziljane čerstwo marnwajo* (pri Sreznjevskem *marwajo*) ‘Ziljani govorijo trdo’. Po Jarniku trdijo to Rožani, do česar pride po njegovem mnenju zaradi izgovora v kot *b*. Med drugim Jarnik omenja izgovor *g* (na mestu rožanskega *h*), potem *šč*, kar lahko slišimo že v zgornjem Rožu, npr. *iščem*, *perišče*, *sternišče*, nadalje »češko-poljske« oblike s predpono *wy-* namesto *iz-*, ki potrjujejo trdo izgovarjavo (npr. *wydjelati*), epentetični *d* (*šidlo*, *kridlo*, *motowidlo*), nosnik v primerih *vlenči*, *wylenči*, *srenča* in drugih, prvo osebo množine glagola na *-my* (kot Sreznjevski), nato arhaizme kot končnico *-e* v mestniku ednine (kot Sreznjevski), besede *dlog* ‘dolg’ proti *dwog* ‘dolg, krivda’, *sloza*, končnico *-i* (*-y*) posameznih samostalnikov ženskega spola (*bukwy*, *ziby*), pogojnik pomožnega glagola *biti* se glasi pri Jarniku *bèsm*, *bèsi*, *bè*; *bèsva*, *bèsta*, *bèsta*; *bèsm*, *bèste*, *besò*. Obstaja skrajšana oblika prihodnjika *neb'n*, *neb'sh*, *nebè*; *nebua*, *nebta*, *nebta*; *nebmy*, *nebte*, *nebjó* namesto *nebóm*, *nebóš* itd. Jasno se razlikujeta nedoločnik in namenilnik glagolov itd.

V Jarnikovih pismih Primicu in Kopitarju se omenjajo še druge posebnosti ziljščine (gl. Pronk 2007: 113–114), ki jih v prvih dveh razpravah o ziljskem narečju ni, kot npr. izguba *w* med zadnjima samoglasnikoma (*glaa* < *glawa*), kar ne velja za bistriški govor, švapanje (*l* > *w* pred zadnjimi samoglasniki) in alternacija *ie* : *e*, *uo* : *o* v oblikoslovju (*brieg*, *bregu*; *riezh*, *rezhi*; *ruog*, *rogu*).

Omenjenim razpravam o ziljskem narečju je treba dodati kratek članek Tineta Logarja leta 1968 o vokalizmu in akcentu vasi Potoče v zahodni Ziljski dolini, fonološki opis njenega govora (Logar 1981) in eksperimentalno-fonetično študijo Neweklovskega (1973). V slednji se ugotavlja, da fonološka opozicija tonemov obstaja, saj gre za nasprotje nizkega in visokega tona, ne pa za rastoči in padajoči tonski potek. Ziljsko gradivo najdemo tako v *Thesaurusu* kot tudi v SLA 1.

3 POSEBNOSTI SODOBNEGA BISTRISKEGA GOVORA

Bistriško narečje pozna tonemska nasprotja v naglašanih zlogih. Dolgi samoglasniki se lahko krajšajo, tako da se tonemske opozicije pojavljajo na dolgih kot tudi na kratkih samoglasnikih zunaj zadnjega zloga, npr. *nízak*, (*ena*) *nìska* : (*ta*) *nĩska*. Vendar se zdi, da gre v tem primeru za fonološke različice kvantitete. V enozložnih oblikah oziroma na naglašnem zadnjem zlogu besede obstajajo kolikostna nasprotja, npr. *ók* ‘volk’, *balík* ‘velik’ : *basäk* ‘visok’, *sirk* ‘koruza’. Nenaaglašeni samoglasniki se reducirajo. Mesto naglasa ni omejeno, vsak zlog je lahko naglašen z izjemo zadnjega kratkega odprtega zloga večzložnih besednih oblik. Dolgi samoglasniki so *i u ia ua e o a*. Kratki naglašeni samoglasniki so *e a o a*, nenaglašeni pa *i u a*, pri čemer sta *i u* nastala s krnitvijo glasov *ej* in *ow*.

Sistem soglasnikov je enak v celi ziljščini (Paulsen 1935: 47; Pronk 2009: 30). Ustnični soglasniki so *p f b w m*, zobniki *t d c s z n l r*, trdonebniki *č ž š h j* in mehkonebni soglasniki *k g h*. Pozornost zbujajo zvočni pripornik *b*, ki se razlikuje

od ustničnega *w* le po močnejšem šumu; med mehkonebnimi soglasniki obstaja *g*; zvočnika *l* (samo pred sprednjimi soglasniki) in *ń* (nikoli na koncu besedne oblike) ustrežata standardnima *lj* in *nj*. Na koncu besedne oblike se zvonečnost soglasnikov ohranja. V pregibanju in besedotvorju obstajajo številne morfonološke alternacije glede mesta naglasa, intonacije, samoglasniške kvalitete in kvantitete. Primeri za tonemsko nasprotje: im. ed. *karíta* : im. mn. *karîta*, im. ed. *míza* : or. ed. (za) *míza*, im. ed. *wás* : rod. mn. *wás*, nedoločni prid. ž. sp. *ḅalıka* : določ. prid. *ḅalıka*, nedoločnik *ḅidəta* : 1. os. ed. *ḅīdŋ* itd., primeri glede količnosti, pogosto istočasno tudi kakovosti: im. ed. *grăḅ* : mestn. *u grôḅā*, nedol. *kəpwátə* : namenilnik *kəpwāt*, im. ed. *məsə* : mestn. *u mēsə*, nasprotja po mestu naglasa: nedol. *palátə* : 1. os. ed. *pélan*, nedol. *lăžátə* : namenilnik *lížat*, mestn. ed. (na) *piáčə* : or. ed. (pat) *pəčjō* itd. (podrobneje v Neweklowsky 2013: 50–54).

Najpomembnejši pojavi, ki so privedli do današnjega jezikovnega stanja, so naslednji:

Splošnoslovenski pomik naglasa tipa *ōko* > *okō* ni ohranjen, ampak je prišlo do novejšega umika, in kot rezultat najdemo *ókə*, *sénə* (s končnico -ə, ne -a), *pólə*, tož. ed. *móža*. Z notranjega zloga besede se padajoči naglas tudi umakne (*bóləzŋ*, *prékwaḁə*), čeprav ne vedno (poskus pojasnitve pogoja v Pronk 2011). Drugi splošnoslovenski umik s konca besede proti njenemu začetku se ohranja. Pri tem iz *e*-ja in *o*-ja nastajajo v osnovi dvoglasniki (*žíəna*, *gúəra*) in široki samoglasniki iz praslovanskih nosnih samoglasnikov (*péta*, *róka*). Stari akut se daljša v nezadnjih zlogih (*mrěža*, *pšənica*), ki se lahko potem v zaprtem zlogu skrajša (*nízək* : *niska*).

V konzonantizmu obstajajo alternacije tipa *k* : *č* : *c*, *sk* : *šč*, *g* : *j* : *z*, *g* : *ž*, *h* : *š* : *s*, npr. *ókə* : rod. ed. *wəčəsa*, im. ed. *əpka* 'jabolko' : im. mn. *əpčə*, im. ed. *róka* : rod. daj. *róčə* : mestn. (nə) *rócə*, pridevnik ž. sp. *niska* : določ. m. sp. *nīščə*, mestn. ed. (nə) *nóžə* : im. mn. *nójə* : rod. mn. *núəg*, im. *štīənžə* : mestn. (pa) *štīən-gəh* 'stopnice' (iz nemščine), im. ed. *stréha* : im. mn. *strīəšə* idr.

Dvoglasnik *iə* je refleks jata (**ě*), kadar je bil ta v praslovanščini dolg, ali pa refleks cirkumfektiranega dolgega *e*-ja (**ē*) (v tem primeru z visoko intonacijo), in nenazadnje tedaj, kadar je kratki *e* podaljšan in naglašen zaradi slovenskega naglasnega umika (v tem primeru z nizko intonacijo), npr. *snīəg*, *piáč*, *žíəna*. Dvoglasnik *uə* je refleks cirkumfektiranega **ō* (*nūəs*) ali pa starega nenaglašenega kratkega *o*-ja, ki je podaljšan zaradi regresivnega slovenskega premika naglasa (z nizko intonacijo), npr. *kúəza*. Ozki *ə* je refleks akutiranega jata (**ĕ*) in novoakutiranega *e*-ja, ozki *o* je nastal iz novoakutiranega *o*-ja (*ḅédəta* < *věděti*, *lěta* < *lěto*, *rězəta*, *čétŋt*; *dôḅŋ*, *mókəŋ*, *kôžə*), razen tega sta *ə* in *o* nastala iz kasneje naglašanih *e*-jev in *o*-jev kot v primerih *dəsət*, *pólə*, rod. ed. *póta* 'plot', to pomeni po že omenjenem mlajšem premiku naglasa tipa *poljē* > *pólə*. Refleks za dolgi polglasnik je široki *e*, ki se lahko tudi diftongira, npr. *mēh*, *mēnkəta* (zaprt zlog), *ḅiəs* 'vas', kratki polglasnik preide seveda v *ə*, npr. *pəs*, rod. *pəsə*.

Kratki naglašeni samoglasniki *e, i, u* prehajajo – tudi v izposojenkah – v *a*, npr. *tlä, bäk* < nemško *weg, ukäp*. Kratki naglašeni *ä* zadnjega ali edinega zloga je refleks kratkega *o*, izjemoma tudi *e*, npr. *än* < *on*, *gräb* < *grob*, *dawäl* < *dovollj*, *näft* ‘noht’, *päd* < *pod*, *päst* < *post*, *sträp* < *strop*, *špräs* (rod. ed. *šprīasa*) ‘skuta’, *hräm* (rod. ed. *hriäma*) ‘hren’. Nenaglašeni *o* prehaja v *a* (*karīta*), drugi samoglasniki pa navadno v *a*, samoglasniki *e ē ē* v položaju po naglasu dajo *a* (*äjstraf* ‘jastreb’, *čüäbak, dēwat*).

Mehkonebni soglasniki *k g h* se palatalizirajo pred starimi samoglasniki *e, ē* in *i*, in sicer naglašeni, nenaglašeni, dolgimi ali kratkimi, kakor v osnovi tako tudi na morfemski meji, in preidejo v *č j š*, npr. *čisu* < *kisel*, *na nōjə* < *na nogē*, *šiša* < *hiša*. Značilen je tudi refleks **dl* (**tl* ne obstaja), npr. *jédwa* ‘jelka’, *bidlā* ‘vile’; *l* pred zadnjimi soglasniki ali pa na koncu besede v prehaja v *w* (podrobnosti v Neweklowsky 2013: 62–65).

Nadalje je za bistriško narečje značilno, da prihaja pogosto do metatez soglasnika in samoglasnika oz. samoglasnika in soglasnika ali tudi do zamenjave položaja glasov, ki si ne sledijo drug za drugim, npr. *nadrītā* (*narediti*), *kōrəŋk* (*okrog*), *cäblōwc* ‘Celovec’, *äjstraf* (*jastreb*), *bäräwc* (*vrabec*), *bučənäk*, rod. *bučənika* (< *bowčēnik* < *belčēnik* < *čebelnik*), *slōza* (*solza*), *dlóg* (*dolg*, ampak *dohčas* ‘dolgočasen’), *hṛbāt* : *na hṛdḃā, ódaḃīā rócā* (*obedve*), *cōw* (*celo*), *nabärt / anbärt* (< *en-bart* ‘enkrat’), *pwitjə* (< *vpitje*), *hwotār* (< starovisokonemško *altāri*, proteza *h* je sekundarna), *kōrat* (Pronk 2009 ima: *kōrwat* < *kolovrat*), 1. os. sed. *paldēn* (*pletēm*), *májalna* (< *malinje*), *krapībā* (*koprive*).

Deklinacija in konjugacija ustrezata knjižni slovenščini, vendar je treba upoštevati, da je zaradi glasovnih zakonov prišlo do zmanjšanja števila različnih končnic, kadar se končujejo na samoglasnik. Tako npr. sovpadeta končnici *-e* in *-i, -a* in *-o*, oblika *miza* je npr. imenovalnik, tožilnik in orodnik ednine (če zanemarimo različne toneme), *mizə* pa je rodilnik, dajalnik in mestnik ednine. Pridevniška oblika *niščə* je določna oblika imenovalnika ednine in množine ter tožilnik množine moškega spola, tudi imenovalnik dvojine ženskega spola, oblika *nišči* (v tem primeru *i* < *ej*) je rodilnik in dajalnik ženskega spola itd. Določni in nedoločni pridevniki se jasno razlikujejo.

Nekaj značilnih besed bistriškega narečja je: *črīəw* ‘rdeč’, *smòkḃāca* ‘rdeča jagoda’, *žabarītā* ‘govoriti’, *bārātə* ‘vprašati, iskati’, *ḃīəswa* ‘lesena kuhalnica’ (prim. *veslo*), *ḃīwaži* ‘pomlad’ < **vy-laz* (po bavarskem *Auswart*), *čōmpa* ‘krompir’, *kāži* ‘polž’, *kəḃidlāca* ‘metulj’, *žēnc* ‘slab, slabo’ (< *za nič*). Nemške izposojenke so: *ḃəgōni* ‘hvala’ < *bog lonaj* (‘Gott lohne’), *čiwəžən* ‘žica’ < nemško *Zieheisen* (beseda se v nemščini ne uporablja več), *fāncut* ‘flancat, krap’ (bavarsko *Pfanzel*), *grātātə* ‘postati, nastati’ (< *geraten*), *īlatə* ‘hiteti’ (nemško *eilen* < srednjevisokonemško *īlen*), *kāhwa* ‘nočna posoda’ (nemško dial. *Kachel*), *mōra* ‘kobila’ (srednjevisokonemško *merha, moere, more*; danes *Mähre* pomeni ‘kljusa, mrha’) itd. Romanske besede (iz furlanščine ali italijanščine) so: *ḃājta* ‘lesena bajta v planini’, *fāča* ‘isto’, *ḃāšk* ‘les’, *məgārə* ‘mogoče’, *mējšta* ‘žganec’, *špräs*

itd. (podrobneje v Neweklowsky 2013: 81–84, 110–174, posebej o nemških izposojenkah gl. Neweklowsky 2014; za najbolj zahodno ziljščino gl. slovar v Pronk 2009).

4 BESEDILO

Naslednje besedilo je prevzeto iz Neweklowsky 2013: 88–90:

Sirk

mî smə nājpri patǵalə, smə hadílə skūəz gníwa z na cějna, pa pūə sma tǵalə u cějna. zráwn gníbə je bíw žíə ən wəz pa kějŋ uprənžən. kākǵ sma hadílə pa gníbə naprēj, təkə da smə pūəšlə kùəńa, tūdi, da sma wūəz tudi palál, da nî buə tríəba təkə djěłč nasíə.

[Ste eden drugemu pomagali?]

sə sa tūdi pamálə. pǵ pāwrah, čír je buə bəč lədí, sə sámə dəwalə. pa ta būrnə pa ę nísə sə mūələ uzétə drújə lūdə, tístə sa mūələ prej lə pāwran památ jətə. tístə nî bəl təkə.

u bějžə sə sprázəlnə, pə pa pūəšlə, pūəšlə zbəčír sə pa príšlə dúplucə, da sa dúplə – žíəŋə, móžə – dúplucə pra smə riəklə mî, no, da sa ga dúplə. žíəŋə sə sadélə na míkənah stòlčah ku kúpca. bějčəbart sə žíəŋə dəwalə, móžə sə ga pa bəzələ. na drújən krájə bəzələ. žíə u tə glíh šíšə, magár u zərha, u pərbən štòkə, bəl pa u ni drúji íspə tanòtrə. pa tròacə sa bějčəbart nasílə kuə sirk.

čér je bíw bəl žénč, tən sə ja wsə parətə bək tǵalə. mî smə riəklə k tístəmə – tò j tə lédək. pa tístəga smə pa pūəšlə žíə kí, al sə mūəw, da sma ga že kí pad ūrh nasílə. pa tístəga smə pa djálə pa tlíəh, da jə sə šūšu. no, tə líəpəga, kār je bwo zwo lépə, tən sə parətə – trí parətə sa cūəl panélə, da sma mūələ bəzətə pūəšlə. tò sə štíre čúrčə ukəp, dwā pa dwā, mpa sə bədu, da sa blí štíre ukəp. sác je máw dǵgāčə bəzu. jəs sǵ normál knäf narədu. ja, tə sma pa pūəšlə drújə dēn, smə ga mūələ nəsíə gǵta pad ūrh. tən smə mėlə təcə štānzə, pa zwərha tərə. pa tístəga smə pa mūələ cəlega zbéstə. tíst je bísu pǵšlə. tò čə bwo ákl. bəl je bīw sūh, bǵlə jə bwa.

no, prėda jə sníəg pādu, jə bowə tūdi, al se j təkə pašəšíwa. bəl, kāda sə ja mū səglíh snúəpə nadríə, təcə debíələ snúəpə. pa pūəšlə sə ja mūə zə swāma, sə mūg zbəzətə snāp. pūəšlə tǵtə snúəpə sə mūə djátə nə pētnejst, dwájstə ukəp jəh, pa pūəšlə si mūə spət zūrha kǵli zbəzətə, da nīə bīəť narəzən papíhnu, da ni pādu (u)kòl.

tə sə pa bəzələ s tǵta – tu u sirkə sə blə wəščəs búčə – tǵtə búčujə žnūre sə wzélə, mpa sə zbəzələ zwərha kùrəŋk, da nî pādu narəzǵ. tū jə bu sə za nūcat. tə būčə sə mėlə ja kí u sirkə tan nòtər. kə sə sirk tǵgu – čòkərbart sə zaaku z nagó, pa sə pādu na nūəs tǵtə. jə tūdi príšu priəd.

Spravljanje koruze

Mi smo najprej potrgali, smo hodili po njivi s kakšno košaro in potem smo trgali v košaro. Ob njivi je bil že en voz in konj vprežen. Kakor smo hodili po njivi naprej, tako smo potem konja tudi (vodili), da smo voz tudi peljali, da ni bilo treba tako daleč nositi.

[Ste eden drugemu pomagali?]

So si tudi pomagali. Pri kmetih, kjer je bilo več ljudi, so delali sami. Najrevnejši pa niso mogli najeti drugih ljudi, tisti so morali prej le kmetom pomagati. Tega zdaj ni več.

V veži so spraznili, potem zvečer pa so prišli *duplovci*, so lupili – ženske, moške – *duplovci* smo rekli mi prej, da so ga (sirk 'koruzo') ličkali. Ženske so se dele na majhnih stolčkih okrog kupca. Največkrat so ženske delale, moški pa so ga vezali. Na drugem kraju so vezali. Že v isti hiši, mogoče zgoraj v prvem nadstropju ali notri v kaki drugi izbi. Največkrat so koruzo nosili otroci.

Če je bil (sirk 'koruza') bolj slab, so mu vse *perje* ('(krovne) liste') proč potrgali. Mi smo rekli tistemu: to je ta ledik ('prost'). Tistega smo potem že kar, če si mogel, da smo ga že pod vrh nosili. Pa tega smo djali na tla, da se je sušil. Ta lepega (sirk), kar je bilo zelo lepega, tam pa so tri liste pustili zraven, da smo ga lahko potem vezali. Tu so štirje storži skupaj, dva in dva, in si vedel, da so bili štirje skupaj. Vsak je malo drugače vezal. Jaz sem navaden vozal napravil. Naslednji dan smo ga potem gor nosili, gor pod vrh. Tam smo imeli take drogove, zgoraj pod vrhom. Tistega smo morali pa vsega zvezati. Ta je potem visel, to ni bilo treba tako paziti, bolj je bil suh, bolj je bilo.

Preden je zapadel sneg, je bilo tudi, da se je tako posušilo. Ali, kadar si moral enake snope narediti, take debele snope, potem si moral s slamo zvezati snop. Nato si moral te snope dati – kakih petnajst do dvajset skupaj –, nato si jih moral spet zgoraj okrog zvezati, da ni veter narazen spihnil, da se ni zvrnil.

To so povezali s tistimi – med sirkom so bile vedno buče; te bučne vrvi so vzeli in so zvezali zgoraj okrog, da ni padlo narazen. To je bilo vse za porabiti. Te buče so imeli kar tam med koruzo. Ko si trgal sirk, kolikokrat si se z nogo zataknil in si padel na nos tja. Tudi to se je zgodilo.

5 USODA BISTRIŠKEGA GOVORA

Raziskava je pokazala, da stari kmečki govor obvlada danes le še majhno število ljudi, predvsem starejša generacija. Govor je soroden brško-potočkemu narečju, vendar se od njega kljub temu razlikuje. Splošna tendenca je – kot drugod v Avstriji – da se število otrok v zadnjih letih vse bolj znižuje. Občini Bistrica na Zilji in Straja vas imata skupno ljudsko šolo v Zahomcu (<http://vs-hohenthurn.at>, dostop 29. 1. 2016). Leta 1975/76 je bilo največ učencev, in sicer 104, od katerih jih je bilo k dvojezičnemu pouku prijavljenih 21. Leta 2013/14 je šola imela samo 50 učencev, od katerih jih je bilo spet prijavljenih več k dvojezičnemu pouku, in sicer 29. Kaj to

pomeni? Na eni strani izkazuje dejstvo, da je splošna situacija na Koroškem danes bolj naklonjena Slovencem kakor v sedemdesetih letih 20. stoletja, na drugi strani pa prijavljeni otroci večinoma niso Slovenci oziroma slovenščine niti ne govorijo in se je torej učijo kot tujega jezika (Neweklowsky 2013: 29). Jezik slovenskega pouka je knjižna slovenščina. Čeprav se bo slovenščina na Bistrici in v Straji vasi verjetno ohranila, bo stara kmečka govorica, ki smo jo opisali, čez nekaj desetletij izginila.

LITERATURA

- Grafenauer 1905** = Ivan Grafenauer, Zum Accente im Gailthalerdialekte, *Archiv für slavische Philologie* (Berlin) 27 (1905), 195–228.
- Ibounig 2011** = Peter Ibounig, Preštevanje narodnih skupnosti s pomočjo popisov prebivalstva?: podatki o občevalnem jeziku v avstrijskih popisih prebivalstva, v: *Kärnten Dokumentation*, Klagenfurt am Wörthersee: Amt der Kärntner Landesregierung, 2011 (Amt der Kärntner Landesregierung, Band 27), 74–82 (http://www.volksgruppenbuero.at/images/uploads/ktn_doku_27), dostop 25. 1. 2016.
- Jarnik 1842** = Urban Jarnik, Obraz slovenskoga narečja u Koruškoj, *Kolo: članci za literaturu, umetnost i narodni život* (Zagreb) 1 (1842), 41–57.
- Logar 1968** = Tine Logar, Vokalizem in akcent govora Potoč v Ziljski dolini, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad) 9 (1968), 137–143.
- Logar 1981** = Tine Logar, Potoče (Potschach; OLA 146), v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ur. Pavle Ivić, Sarajevo: ANUBiH, 1981 (Posebna izdanja LV, odjeljenje društvenih nauka 9), 183–191.
- Logar – Rigler 1993** = Tine Logar – Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij 1 : 500.000*, Ljubljana: Geodetski zavod Slovenije, 1993.
- Neweklowsky 1973** = Gerhard Neweklowsky, *Slowenische Akzentstudien: akustische und linguistische Untersuchungen am Material slowenischer Mundarten aus Kärnten*, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1973 (Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung XXI).
- Neweklowsky 1996** = Gerhard Neweklowsky, Ein russischer Slawist in Kärnten anno 1841, *Die Brücke* 22 (1996), št. 3, 22–26.
- Neweklowsky 2007** = Gerhard Neweklowsky, Ismail Ivanovič Sreznevskijs Reise durch Österreich 1841–1842, *Studia Slavica Hungarica* (Budapest) 52 (2007), 309–318.
- Neweklowsky 2013** = Gerhard Neweklowsky, *Der Gailtaler slowenische Dialekt: Feistritz an der Gail / Bistrica na Zilji und Hohenthurn / Straja vas*, Klagenfurt / Celovec: Drava, 2013.
- Neweklowsky 2014** = Gerhard Neweklowsky, Deutsche Lehnwörter im slowenischen Dialekt von Feistritz an der Gail / Bistrica na Zilji, v: *Beiträge zur interdisziplinären Slowenistik = Prispevki k meddisciplinarni slovenistiki*, ur. Andreas Leben – Martina Orožen – Erik Prunč, Graz: Leykam, 2014, 173–181.
- Paulsen 1935** = Viktor Paulsen, *Lautlehre des slowenischen Gailtalerdialektes in Kärnten*, Wien, 1935 [nenatisnjena disertacija].
- Pronk 2007** = Tijmen Pronk, Gailtal Slovene in Urban Jarnik's letters to Primic and Kopitar 1811–1814, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 6 (2007), 111–132.
- Pronk 2009** = Tijmen Pronk, *The Slovene Dialect of Egg and Potschach in the Gailtal, Austria*, Amsterdam – New York: Rodopi, 2009 (Studies in Slavic and General Linguistics 36).
- Pronk 2011** = Tijmen Pronk, Narečje Ziljske doline in splošnoslovenski pomik cirkumfleksa, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 8 (2011), 5–17.
- Ramovš 1935** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika VII: dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935 (Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, Dela 1).

SLA 1.1–1.2 = Jožica Škofic (ur.), *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina)* 1: *atlas*; 2: *komentarji*, Ljubljana: Založba ZRC, 2011.

Sreznevski 1841 = Исмаил Иванович Срезневский, О наречиях славянских, *Журнал министерства народного просвещения* 1841, отд. II, 133–164.

Thesaurus = *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten* 1–3, ur. Erich Prunč idr.; 4, ur. Stanislaus Hafner – Ludwig Karničar; 5–7, ur. Ludwig Karničar, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1982–2012 (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Sonderpublikation).

SUMMARY

The Slovenian dialect of Feistritz an der Gail (Bistrica na Zilji) and Hohenthurn (Straja vas)

Gail Valley Slovenian dialect material has been discussed since the first half of the nineteenth century, including by the Carinthian Slovenian Urban Jarnik and the Russian Izmail Ivanovich Sreznevsky, who wrote the first survey of Slovenian dialects in 1841. The article includes some data about the municipalities of Feistritz an der Gail and Hohenthurn in Carinthia, as well as a short survey of the research history. The dialect is characterized by free tonemic stress, a later accent shift towards the beginning of the word form, a rich vowel system, vowel reduction in unstressed syllables, and *akanje* (change of stressed *o* into *a*). The consonants *b* and *v* merge, and the velars undergo the later Slovenian palatalization. The description is illustrated by a text about harvesting corn. The sociolinguistic situation is characterized by Slovenian-German bilingualism. There is some native-language Slovenian instruction in primary school, in which standard Slovenian is taught; the standard language is also used in church. The number of Slovenian speakers is small, and it can be assumed that this archaic dialect will disappear within the next few decades.